

<https://doi.org/10.36719/2706-6185/41/74-77>

İsmayıl Zeynalov
Naxçıvan Dövlət Universiteti
ismayil.zeynalov@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0005-0368-0835>

Zəmanəmizin qlobal problemləri: bəşəriyyəti daha çox narahat edən məsələlərdən biri olan ekoloji problem

Xülasə

Müasir dövrün qlobal problemləri sırasında ekoloji problem mühüm yer tutur. Bu problemlərin əsas mahiyyəti insan taleyinin qorunmasıdır. Ekoloji problem ətraf mühitin, havanın, suyun, torpağın çirklənməsi, zərərli istehsal tullantılarının hidrosferə – okeanlara, dənizlərə, çaylara və göllərə axıdılması, planetin yaşıl örtüyünün tədricən azalması deməkdir. Ona görə də ekoloji problemin həlli XXI əsrin qarşısında duran ən mühüm məsələlərdən biridir.

Məqalədə ekoloji problemin həlli istiqamətində Azərbaycanda və Naxçıvan Muxtar Respublikasında həyata keçirilən tədbirlər məhz bu baxımdan öz əksini tapıb.

Açar sözlər: ekologiya, problem, xalq, uğurlu həyat, Azərbaycan, Naxçıvan

Ismayıl Zeynalov
Nakhchivan State University
ismayil.zeynalov@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0005-0368-0835>

Global Problems of Our Time: Environmental Problem Which is one of Humanity's Most Concerned Issues

Abstract

Among the global problems of the modern era, the ecological problem occupies an important place. The main essence of these problems is the protection of human destiny. Ecological problem means the pollution of the environment, air, water, soil, discharge of harmful production waste into the hydrosphere, oceans, seas, rivers and lakes, and the gradual reduction of the green cover of the planet. Therefore, solving the environmental problem is one of the most important and important issues facing the XXI century.

It is from this point of view that the measures taken in Azerbaijan and its Nakhchivan Autonomous Republic in the direction of solving the environmental problem are reflected in the article.

Keywords: ecology, problem, people, successful life, Azerbaijan, Nakhchivan

Giriş

Müasir dövrün qlobal problemləri arasında ekoloji problem mühüm yer tutur. Bu problemlərin əsas məğzi insan taleyinin mühafizə edilməsindən ibarətdir. Ekoloji problem dedikdə, ətraf mühitin, havanın, suyun, torpağın çirkləndirilməsini, zərərli istehsal tullantılarının hidrosferə – okeanlara, dənizlərə, çaylara, göllərə axıdılması və planetin yaşıl örtüyünün getdikcə azalması başa düşülür. Ona görə də ekoloji problemin həll olunması XXI əsrdə qarşıda duran ən vacib və mühüm məsələlərdən biridir. Məhz bu baxımdan, məqalədə ekoloji problemin həlli istiqamətində Azərbaycanda, eləcə də Naxçıvan Muxtar Respublikasında görülən tədbirlər öz əksini tapır.

Tədqiqat

Qeyd etmək lazımdır ki, həmişə olduğu kimi, hazırkı dövrdə də bəşəriyyəti daha çox narahat edən məsələlərdən biri ekoloji problemdir. İndi ekoloji təhlükə o qədər böyük və genişdir ki, onu tam əsasla nüvə müharibəsi təhlükəsi ilə eyni sıraya qoymaq olar. “Ekologiya” termini daha geniş

məna daşıyır, lakin insan cəmiyyəti ilə təbiət arasındakı qarşılıqlı təsir öyrəniləndə ekoloji yanaşmaya böyük üstünlük verilir (Uşaq kitabxanalarında ekoloji tərbiyə ilə bağlı biliklərin gənc kitabxanaçılara, oxuculara çatdırılması məqsədilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-in şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait, 2018, s. 15). Ekoloji problem dedikdə, ətraf mühitin, havanın, suyun, torpağın çirkləndirilməsini, insanların təbiətə qarşı insafsızlığını və qəddarlığını, onun qanunauyğunluqlarına təcavüz edənləri, onları pozmağa çalışanları və s. başa düşürük.

Ekologiyada baş verən ən ciddi dəyişikliklərdən biri müxtəlif istehsal tullantılarının hidrosferə – okeanlara, dənizlərə, çaylara, göllərə, yeraltı sulara axıtılmasıdır. “Məlumat üçün bildirik ki, planetimizdə olan suyun həcmi 1.4-1.6 milyard kubkilometrə bərabərdir. Onun 94 %-i dünya okeanlarında, müəyyən hissəsi isə buzlaqlarda və atmosferdədir. Birinci növbədə, lazım olan içməli su bütün hidrosferin ancaq 2 %-ni təşkil edir. Bu da sənaye tullantıları və digər zərərli maddələrlə çirkləndirilir. Bəzi sənayesi inkişaf etmiş ölkələrdə çay sularının 25 %-ə qədəri çirkləndirilir. Planetimizdə 2 milyard adam içməli su mənbələrinə malik deyillər” (“Elm və Həyat” jurnalı, 1990, s. 317-318).

Həmçinin dünyanın bir çox yerlərində, xüsusən Asiya, Afrika və Latin Amerikasında əhali suyun keyfiyyətindən əziyyət çəkir. Çirklənmiş sudan istifadə üzündən bu bölgələrdə xəstəliklər çoxalmışdır. Bu mənada, bütün xəstəliklərin 5/4 hissəsi bölgələrin payına düşür.

Ekoloji cəhətdən dünya okeanlarının vəziyyəti də bu mənada daha acınacaqlıdır. Onar haqlı olaraq su axıtma çuxuru adlandırılır. Çünki bütün su axıntıları əvvəl axır okeanlarda toplanır. O, planetin ciyəri rolunu oynayır. Buna görə də onu çirkləndirmək çox təhlükəlidir.

“Ekoloji tarazlığın pozulmasına planetimizin yaşıl örtüyünün getdikcə azalması da güclü təsir göstərir. Müəyyən səbəblər – quraqlıq, yanğınlar, tufanlar, daşqınlar, enerji çatışmazlığı, meşələrə qəddarcasına münasibət yeni meşələr salınmasına diqqət yetirməmək meşələrin və ağacların qırılıb şəhərlər salınması və ya binalar tikilməsi və s. meşələrin getdikcə məhv olmasına doğru aparır” (“Elm və Həyat” jurnalı, 1990, s. 318).

Elmi-texniki inqilab və onun nəticələri insanların səhhətinə, yaşayış tərzinə və psixologiyasına təsir göstərir. 1986-cı ildə Çernobılda atom elektrik stansiyasının 4-cü enerji blokunda baş verən qəza buna misal ola bilər. Qəza nəticəsində keçmiş SSRİ-nin 17 milyon əhali yaşayan 11 vilayəti zərər çəkmişdir. Qəza on minlərlə insanın ölümünə, yaralanmasına və əlil olmasına səbəb olmuşdur. Ekoloji vəziyyətin pisləşməsi təhlükəli xəstəliklərin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur.

Qlobal problemlər Azərbaycanda da özünü göstərir. ETİ şəraitində yararlı torpaqların sıradan çıxması aşınma nəticəsində yararsız torpaqların artması Azərbaycanda da ekoloji tarazlığa ciddi təsir göstərmişdir. Son 70 ildə Azərbaycanda adambaşına düşən yararlı torpaq sahəsinin həcmi 2.5 dəfədən çox azalmışdır.

Azərbaycanın əvəzsiz sərvəti olan Xəzərin ekoloji vəziyyəti narahatlıq doğurur. Xəzərin əsl neftçıxarma meydançasına çevrilməsi buraya Rusiyadan, Ermənistandan, Gürcüstandan, İrandan çirkab və zəhərli tullantıların axıtılması Xəzərdə ekoloji tarazlığı tamamilə pozmuşdur (“Şərq qapısı” qəzeti, 2006, s. 28-29).

Vaxtilə Sovet mərkəzi iradəsi ilə, xüsusən SSRİ kimya sənaye naziri erməni A. Kostandyanın təşəbbüsü ilə Sumqayıtın kimya şəhərinə çevrilməsi Xəzərin ekoloji vəziyyətinə mənfi təsir göstərmişdir. Sumqayıt Azərbaycanın ölüm zonasına çevrilmişdir. Azərbaycanda ətraf mühitin ekoloji vəziyyətinin pisləşməsinə Rusiyanın Azərbaycan ərazisindəki Qəbələ RLS-nin böyük təsiri vardır. Stansiyanın yerləşdiyi zonada və onun ətrafında meşələr, torpaqlar, çəmənliklər sıradan çıxmış və radiasiyanın təsiri ilə təhlükəli xəstəliklər artmış, ölü və xəstə körpələr dünyaya gəlməyə başlamışdır.

Ermənistan və Gürcüstan ərazisindən axıb gələn Araz və Kür çaylarının gətirdiyi zəhərli maddələr və çirkablar Azərbaycanın ekoloji vəziyyətini daim korlayır. Azərbaycanda ekologiyanın pisləşməsinə Dağlıq Qarabağla əlaqədar Azərbaycan-Ermənistan müharibəsinin də böyük təsiri olmuşdur. Ermənilər tərəfindən Qərbi Azərbaycandan qovulanlarla yanaşı, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş ərazilərdə hər şey dağıdılmışdır. Odur ki müstəqil şəraitdə hələ də davam edən çətinliklərin aradan qaldırılması üçün daima mübarizə aparılmışdır (Məmmədov, Məmmədov, 2004, s. 357).

Hər bir dövləti öz xalqının, millətinin, nəhayət, bəşəriyyətin taleyi, mövcudluğu maraqlandırır, öncə öz ərazisində, vətəninə ətraf mühitin qayğısına qalmalıdır. Bunun üçün nəinki həyatı əhəmiyyəti olan qanun və qərarlar qəbul edilməli, həm də həmin qanunların yerlərdə icrasının hamılıqla yerinə yetirilməsinə ciddi əməl edilməlidir. Bu mənada, Azərbaycan dövlətinin qurucusu ümummilli lider Heydər Əliyev ekoloji problemin həlli istiqamətində çox işlər görmüşdür. Heydər Əliyevin istər Azərbaycanda 1969-1982-ci illər hakimiyyətinin birinci dövründə, istərsə də hakimiyyətinin 1993-2003-cü illər ikinci dövründə sosial islahatların mühüm tərkib hissəsindən biri olan ekologiya ilə bağlı məsələləri daim diqqət mərkəzində saxlamış, ətraf mühitin sağlamlaşdırılması istiqamətində iri layihələrin uğurla həyata keçirilməsinə nail olmuşdur. Ulu öndər Heydər Əliyev “mövcud ekoloji problemlərin həll edilməsi üçün dövlətimizin Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ərafında beynəlxalq təşkilatlarla, o cümlədən BMT-nin İnkişaf, ətraf mühit, global ekoloji təşkilatlarla əlaqələrin genişləndirilməsinə” xüsusi önəm vermişdir (“Şərq qapısı” qəzeti, 2005, s. 2).

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin dövründə olduğu kimi, hazırda da ekoloji problemlə bağlı məsələlər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilir. Ölkəmizdə ekoloji vəziyyətin sağlamlaşdırılması istiqamətində bölgələrdə müvafiq dövlət proqramları çərçivəsində ardıcıl işlər görülür. Bu baxımdan, Naxçıvan Muxtar Respublikasında ekoloji problemlərin həlli istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər və görülən işlər diqqətəlayiqdir. Muxtar respublikada 1995-ci ildən başlayaraq, ekoloji problemlərin həlli istiqamətində ardıcıl olaraq bir çox işlər görülmüşdür. İlk növbədə muxtar respublikada əhalinin ekoloji cəhətdən içməli su ilə təminatının yaxşılaşdırılması üzrə Ali Məclisin sərəncamı əsasında təmiz suya ehtiyacı olan şəhər əhalisini, istərsə də ayrı-ayrı yaşayış məntəqələrində bir çox işlər həyata keçirilmişdir. “Şəhərin su təminatını Naxçıvan çayında dren üsulu ilə həyata keçirilmiş və əhalinin suya ehtiyacı olan bir çox yaşayış məntəqələrində subartezian quyuları qazılıb xalqın istifadəsinə verilmişdir. Bəzi kəndlər içməli su ilə təmin olunmasında modul tipli sutəmizləyici qurğular quraşdırılmışdır (“Azərbaycan” qəzeti, 2010, s. 2).

Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikasında ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına dair 2006-2010-cu illər üçün kompleks tədbirlər planının icrası ilə əlaqədar Heydər Əliyev adına Beynəlxalq Hava limanı ətrafında “Ashabi-Kəhf” yolu istiqamətində, Naxçıvan – Sədərək magistral yolu kənarlarında yaşıllaşdırma işləri aparılmışdır ki, bunlar ekologiyanın sağlamlaşmasında mühüm rol oynamaqdadır. Ali Məclisin “Magistral avtomobil yollarının mühafizə zolaqlarının yaşıllaşdırılması haqqında” Sərəncamının icrası ilə əlaqədar Naxçıvan – Şahbuz, Naxçıvan – Şərur, Naxçıvan – Ordubad magistral yollarının estetik görünüşləri xeyli yaxşılaşmışdır. Bu magistral yollarda 500 mindən artıq ağac əkilmişdir. Muxtar respublikanın rayon və kəndlərində 1995-ci ildən 2009-cu ilə qədər 3 milyondan çox ağac əkilmiş və ətraf mühit yaşıllaşdırılmışdır (Korobkin, Peredelski, 2013, s. 2).

Həmçinin muxtar respublikanın flora və faunasının mühafizəsi üzrə ciddi tədbirlər həyata keçirilir və nəzarət artırılır. 1995-2009-cu illərdə xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri şəbəkəsi genişləndirilmişdir.

Ölkəmizdə ekoloji vəziyyətin tənzimlənməsində mühüm əhəmiyyət daşıyan bu sənəd, eyni zamanda ekoloji təbliğat və ekoloji maarifləndirməni, bu sahədə görüləcək işlərin geniş əhali kütləsinə çatdırılmasını tələb edir (Alışova, Səfəraliyeva, 2009, s. 7).

2009-cu il iyun ayında muxtar respublika ərazisində “Arpaçay Dövlət təbiət yasaqlığı, Şahbuz rayon Batabat yaylağında heyvanat aləminin mühafizəsi ilə bağlı Qoruq elan edilməsi respublikada fauna və floranın sağlamlaşmasına ciddi təsir göstərmişdir. 2005-2009-cu illərdə yardımçı təsərrüfat sahəsi üzrə xeyli işlər görülmüşdür. Təbii ət, meyvə, qoz, fındıq, bal tədarük edilmişdir. Respublikada yanğın əleyhinə vaxtaşırı profilaktik tədbirlər aparılır. Bundan başqa, iri həcmli investisiya tələb edən regional əhəmiyyətli layihələr ekspertizasına xüsusi diqqət yetirilmiş, onların respublikanın iqtisadi inkişafında əhəmiyyəti nəzərə alınaraq, ekoloji və sosial qiymətləndirmələri aparılmış və muxtar respublikada “Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin ətraf mühitin mühafizəsi sahəsindəki çoxşaxəli fəaliyyətində ictimaiyyətin məlumatlandırılması və maarifləndirilməsi işi əsas istiqamətlərdən biri kimi müəyyənləşdirilmişdir” (Korobkin, Peredelski, 2013, s. 12).

1995-2009-cu illərdə ekoloji maariflənməyə xidmət edən müxtəlif kütləvi tədbirlər həyata keçirilmişdir. Belə ki, ölkədə ekoloji mühitin sağlamlaşdırılması sahəsində misilsiz xidməti olan ümummilli lider Heydər Əliyevin doğum günü münasibətilə 1970-ci ildən etibarən həyata keçirdiyi yaşıllaşdırma, ətraf mühitin mühafizəsi və təbii sərvətlərdən istifadə etmə siyasətinin daha geniş təbliğ olunması, onların qorunub saxlanmasını təmin etmək məqsədilə Naxçıvan Dövlət Universitetinin tələbələri arasında “Ətraf mühitin indiki və gələcək nəsillər naminə mühafizəsi” adlı məruzə ilə çıxışlar təşkil edilmiş və hər dəfə maraqla qarşılanmışdır. İnsanlar təbiətin zəngin təbii sərvətlərindən bol-bol istifadə edir, ondan çox şey alırlar. Bunun müqabilində isə insanlar təbiətə olduqca az şey bəxş edirlər (Korobkin, Peredel'ski, 2013, s. 28).

Nəticə

Ekoloji təqvim günlərində (Yer günü, Ətraf mühit günü, Dəniz günü və s.) qəzet və jurnallarda məqalələr dərc olunmuş, televiziya və radio kanallarında çıxışlar edilmiş, respublikanın yaşayış məntəqələrində təmizlik və abadlıq işləri aparılmış, iməcliklər təşkil olunmuşdur. Həmçinin Naxçıvan Dövlət Universitetinin müəllimləri ekoloji mövzularda dəyirmi masa arxasında söhbətlər aparmış və regionlarda əhali arasında “Havanı təmiz saxlayaq”, “Kəndlərin zibillənməsi”, “Tullantıların zərəri” kimi mövzular ilə çıxış etmişlər. Hər il olduğu kimi, ölkədə ekoloji vəziyyətin sağlamlaşdırılması, təbiətdən davamlı istifadə ideyalarının yayılması və əhalinin məlumatlandırılması məqsədilə müəllimlər 5 iyun “Ümumdünya ətraf mühit günü” ərəfəsində ekoloji mövzuda radio və televiziya verilişlərində tələbələr arasında da məruzə ilə çıxışlar təşkil etmişlər. Beləliklə, muxtar respublikada mütəmadi olaraq əhali arasında ekoloji maarifləndirmə işi aparılmışdır. Son illər ölkəmizdə həyata keçirilən sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası ekoloji problemlərin operativ yoluna qoyulmasına, ətraf mühitin mühafizəsi istiqamətində ardıcıl və səmərəli tədbirlərin görülməsinə əlverişli şərait yaratmışdır. Dövlət başçısı, eləcə də Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü və dəstəyi ilə reallaşdırılan layihələr Azərbaycanda ekoloji problemlərin həyata keçirilməsini sürətləndirir. Məhz elə buna görə də, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2010-cu ili “Ekologiya ili” elan etmişdir (“Şərq qapısı” qəzeti, 2007, s. 2). 2010-cu ilin “Ekologiya ili” elan edilməsi, ölkə vətəndaşlarının, dövlət qurumlarının, hüquq-mühafizə orqanlarının, kütləvi informasiya vasitələrinin qarşısına mühüm vəzifələr qoymuşdur. Bu işdə Naxçıvan rəhbərliyi ətrafında sıx birləşən zəhmətkeşlərin də üzərinə böyük məsuliyyət düşür.

Ədəbiyyat

1. “Azərbaycan” qəzeti. (2010, 1 yanvar).
2. “Elm və Həyat” jurnalı. (1990). 3, 28-29.
3. Korobkin, V. İ., Peredel'ski, L. V. (2013). *Ekologiya* (dərslük) (rus dilindən tərcümə). “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı.
4. Məmmədov, İ., Məmmədov, Ç. (2004). *Siyasi tarix*.
5. “Şərq qapısı” qəzeti. (2006, 23 dekabr).
6. “Şərq qapısı” qəzeti. (2007, 17 yanvar).
7. Tahirov, K. (ixtisas red.), Alısova, N. (tərt.), Səfərəliyeva, G. (red.). *Ekologiya və kitabxanaların qarşısında duran vəzifələr*. (2009). M. F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası.
8. *Uşaq kitabxanalarında ekoloji tərbiyə ilə bağlı biliklərin gənc kitabxanaçılara, oxuculara çatdırılması məqsədilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri*. MKS-in şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait. (2018).

Daxil oldu: 27.08.2024

Baxışa göndərildi: 12.09.2024

Təsdiq edildi: 04.10.2024

Çap olundu: 30.11.2024